

DR. C. HARAOUÏ:
JEDNOTA EVROPSKA.

Kdysi existovala Evropa. Přes hranice států, stále se měnící, a přes hluboké rozdíly jazyků i podnebí, cítili se obyvatelé naší pevniny jako členové celku. A v prvých počátcích tento celek slul křesťanství, a trval po staletí.

Později, chybami jedněch i druhých, jednota víry byla porušena. A od této roztržky v době, kdy objevy historické a geografické dávaly vznik variantám etnickým v čase i prostoru, datuje se náš relativism. Přes to vlivem Francie, dědičky starého Řecka i Říma, vládl v Evropě typ racionelní civilisace, jemuž se všichni hleděli přizpůsobiti.

Byla to Evropa Descartesova, Colbertova, Boileau-ova a Le Nôtre-ova. Pak Evropa encyklopedistů. Ale jiné státy, dosáhnuvše moci a bohatství, usilovaly o to, vytvořiti rovněž zvláštní formy civilisace. Nebylo už jediného »velkého národa«, ale několik jich, stojících proti sobě.

Středověk znal internationalism náboženský. Století XVIII. a XIX. pak internationalism ducha a zdvořilosti. Rovněž naše doba snaží se uplatniti nějaký nový internationalism. Nepodaří-li se jí to, propadne svět barbarskému úpadku. Neboť je jen jedna civilisace — civilisace světová.

Může dnes být člověk Evropanem? Zajisté nikoli v nepřipustné formě individua, odpoutaného od svého původu a zcela zbaveného individuality, jakéhosi psychologického automatu, hnusného a strašlivého »androida. Člověk, kterému by se podařilo zahladiti v sobě všechny stopy osobitosti, který by zapřel svoje povinnosti oproti svým předchůdcům, byl by netvorem.

Ale právě tak jako se u normálního ducha vyskytuje duch národní, který stojí nad jeho cítěním provinciálním jako měšťana a člena obce, kteréžto vědomí samo zase staví se nad ducha rodiny — kteréžto city se vzájemně zesilují a dávají vznik širším závazkům — právě tak dobře můžeme si k tomu ještě přimysletí smysl, cit všeevropský, nikoli aby zničil city předchozí, nýbrž je doplňoval. Montaigne, Voltaire a jiní velikáni byli zajisté Evropany. Rovněž Evropany, ač zcela odlišní, byli Goethe nacionalismem svého ducha, Viktor Hugo svojí schopností, přimknouti se ke každému vřelému národnímu nadšení, rovněž i Nietzsche, snažící se obsáhnouti celou civilisaci latinskou. Napoleon byl Evropanem svými výboji. Nepomýšlel ani tak na rozšíření Francie, jako na vytvoření západní říše, rozdělené na podřízené státy, ale řízené týmž občanským zákoníkem, toutéž soustavou metrickou — k velkému úžasu ideologů.

Jestliže Evropa starého režimu vytvořila kulturu kosmopolitickou, stalo se proto, že byla řízena knížaty, nikoli národy.

Tak kardinál Mazarin, Jacques Necker byli ministry ve Francii, maršál Saský velel armádám královským. Bedřich II. a Kateřina ruská s nadšením přizpůsobovali se intelektuálním modám pařížským, neohlížejíce se ani na okamžik na němectví nebo slovanství. A na vídeňském kongresu byli rádci carovými Stein — Prusák, Laharpe — Švýcar, Capo d'Itric — Řek, Pazzo de Borgo — Korsikán. »Národnostní záští« pravil Goethe, »je neřestí spodiny«. Ve světě, řízeném lidmi elity, snad by byly vedeny války, ale kurtoazie, zvědavost a skepticism brzy by opět navázaly zpětrhané styky. Snad lidé vyššího ducha jsou schopnější, seznati hluboké podobnosti, a jen člověk naivní a zcela nezdělaný mohl by se diviti nebo rozhořčovati nad něčím, co se jemu nepodobá.

Století XIX., které skončilo fakticky až v r. 1918, bylo stoletím národností. Protože zahájilo zároveň éru demokracie a ježto oba úkazy tvoří vlastně jeden.

Postupně, jak se národově zmocňovali moci, chtěli, aby byla ve službách jejich genia. Ježto nadále čerpali oprávněnost k životu sami v sobě, odpírali naprosto jakoukoliv podřízenost jak mimo hranice, tak uvnitř jich. Čím více rostla jejich pýcha nad jejich náboženstvím nebo jazykem, tím více je rozhořčovalo, žítí pod vládou dynastie, která neodpovídala jejich obrazu.

Revoluce propukaly z národního uvědomění. Zprvu Národní Shromáždění v Paříži proklamovalo významný sen o osvobození všech lidí. A doktrína tato, přešedši Rýn a Alpy, pozbyla svého charakteru všeobecného a vyvolávala všude po celé XIX. století místní reakce. Revoluce francouzská z r. 1789 byla revolucí všelidskou, revoluce evropské z r. 1830 a 1848 byly nacionální.

K tomu ještě romantism, který rovněž se úzce spojoval s emancipačními snahami mass, vzbudil v národech touhu, poznati se navzájem a milovati se. Vzbudil zvědavost a úctu k vlastnímu původu, starým tradicím, k místnímu koloritu. Každý z národů chtěl nejen volně jednati a psáti, nýbrž jednati dle svých předků a psáti česky, polsky, rumunsky. Osvobodil nejen jednotlivce, nýbrž i národy: i nejmenší kmen, ztracený někde v roklinách balkánských nebo v Karpatech, chtěl »žítí svým životem« jako nějaký hrdina Byronův. Naopak zase romantism mnoho těžil z všeobecné vlny přání a tužeb, jež spolu s ním zvířilo revoluční nadšení. Pokud jde o vzbuzení vášní, nic nevyrovná se všeobecnému hlasovacímu právu. Jaká tu bohatství poskytnuta básníkům, jak bohatý zdroj pro lyrism! Prohlásili se za messiáše a vůdce národů, jichž osudy plnily je mystickým vzrušením.

Romantický básník musí být znám a obestřen pověstí. Aby ho dav slyšel a chápal, oslavuje jej, pje mu epejeji jeho rasy, opěvuje oprávněnost jeho tužeb a požadavků. A vlast upadá v nadšení po takovýchto slovech a projevuje za ně vřelou lásku, jaké kdys zasluhoval jen Bůh. Slučuje všecken idealism, který uniká církvím. Je to změna ve svatosti. Kterému náboženství podařilo by se dnes vyžádati si tolik nesčetných obětí lidských, které zkrvavovaly Evropu po plná čtyři léta války světové? Zatím, co budí nesčetná odřikání, těží vlast z nejdohodlanějších sobeckých pudů a z nejhrouževnatějších. Neboť jest jen zveličením a nejvznešenějším projevem prostého člověka. Kdežto Bůh líší se od nás svojí podstatou, od vlasti žádáme, by byla účastna naší povahy, by tvořila symbolickou a věčnou tvář smrtelné bytosti, jakou jsme my. Ona nás zvětňuje a my v ní oslavujeme samy sebe. Bůh nám velí — ona nám lichotí.

* * *

Politicky tento nový rozmach nacionalismu v XIX. století přivodil sjednocení Německa a Italie, při čemž zaniklo mnoho samostatných království, knížectví a svobodných měst. Naopak zase rozmnožil počet států. V této době národové balkánští vymanili se z panství tureckého a dosáhli samostatnosti. R. 1830 odloučily se Belgie a Holandsko, r. 1900 Švédsko a Norsko. Mírem Versailleským pak osvobozena Belgie a Srbsko a obnoveny Čechy a Polsko. Vzniklo Finsko, Estonsko, Litva a Livonsko. Maďarsko stalo se státem samostatným. A mír z r. 1919 uskutečnil jen mnohé z odstěpných snah, které trvají podnes. Což není neodvislost Irska včerejšího data? A Albanie? Snahy tyto projevují se podnes skrytým způsobem ve formě regionalistických snah separačních, jako v Katalonii, na Slovensku, v Elsasku a v Chorvatsku.

A tak Evropa je rozdrobena, rozkouskována. Poslouchala organické nutnosti, by se co nejvíce rozlišovala, projevovala co nejdůrazněji svoji osobitost. Ve své uniformitě byla by pustým celkem. Ale její různé tendence, její zvláštní zvyky, její nesčetné tradice, mající ráz oprávněných snah národních, přivedly k platnosti její tajná bohatství. Oč příjemnější je tato různost než nudná a hrubá jednotvárnost vlád lidových, jako tomu je v Rusku a ve Spoj. státech! Je jakás geometrie a mechanika v těchto obrovských a prostých stavbách. Není tam žádné nenucenosti, žádné hry, žádné naděje na dědičné oživení, žádného překvapení nebo objevu! Ale na rozkaz policie nebo všemocných předsudků přizpůsobuje se tam člověk jakémus oficiálnímu typu, který je stejný pro miliony lidí, zbavených nadále vnitřního života. Řád povinně platný pro celek pozbývá ceny.

Oproti těmto kolektivistickým velestátům jeví se naopak Evropa být čím dál tím více zemí kacífství, t. j. lidských variací. Není zde nivellisujícího množství ani tyranské reglementace, činící z jednotlivce pouhý seriový model — jež by potlačovaly individuum. Každý může zde riskovati, že se stane geniem. Rovněž mohou se i nadále vyskytovatí hrdinové a světci.

* * *

Ale nadměrným podporováním států přeměnily se tyto na jednotlivce, na bytosti z masa a krve. Byla pro ně vymáhána práva, ale byly povýšeny na úroveň života duchovního, kde se objevily i povinnosti a úkoly. Stavše se osobami, setkali se národové s požadavky osobní morálky. To mohli bychom nazvat »moralismem« ducha ženevského. Vyplývá právě z nacionalismu, jež se snaží zdisciplinovat. K problémům moci, jichž jedině hleděli si bývalí králové, přistupují nadále požadavky ethnické, přes které se pokrytecky přecházelo. Neboť pokrytectví nespočívá vždy jen v tom, stkvíti se okázale ctností, nýbrž i v tom, nedbati jí vůbec. Právě tak jako svědomí komplikuje existenci jednotlivce, činí dnes existenci států nesnadnější. Či jest to vina, ne-li těch, kdož povznegli národy, dali jim fysiognomii a duši a tak je zredukovali na osobnosti lidské?

A tak nacionalism XIX. století vedl zcela logicky k internacionalismu, aniž by však sebe se zřikal.

Nepřešli jsme z jedné kapitoly do druhé, žijeme ve dvou obdobích do sebe spletených. Úkaz tak protichůdný je dosti dramatický. Třeba tyto snahy, které čelí proti sobě, ale jdou spolu, uspokojovati obě dvě, a krotiti jednu pomocí druhé. Přijmouti jen jednu z thesů, neznamenalo by rozřešení konfliktu. Neboť národ by zemřel, kdyby byl náhle sám, ba, zemřel by, i kdyby byl všeobecný. A internacionalism zase nelze si mysliti bez národů.

* * *

Já vidím základ moderní internacionály v různosti států, přesto, že zavinila mnoho konfliktů, pobuřujíc jich specifické charaktery, v jejich uzavřenosti, ale i ve federalismu, který je od sebe rozlišuje, místo co by je spojoval. Náš soused, protože se nám nepodobá, znepokojuje nás, ale stejně nás zajímá. Učíte se od něho poznání, že lidé se od sebe liší, navykne si počítati s touto rozdílností. A poněvadž střežíme žárlivě vlastní autonomii, tím snáze učíme se respektovati samostatnost jeho, ježto tato vzájemnost zaručuje nám naše práva.

Mnohotvárnost Evropy učí nás ethnickému relativismu a vede nás k tomu, abychom se — byt z vlastního zájmu — ohlíželi po nějakém spojení. Ospravedlňovati partikularismy a slučovati je, neodstraňovati odchylek a nerovností, naopak, ponechávati je a řídit je jako orchestr, to jest v psychologickém smyslu duch Ženevy.

Viděti, jak velice se přičí internacionalismu revolučnímu, který usiluje o to, odstraniti vůbec všechny hranice a stmeliti vše dohromady v jedinou beztvárnou směsici, což by bylo zhoubné a neblahé, kdyby, na štěstí, nebylo to věcí neproveditelnou. Lidstvo není jen mnohohlavé stádo zvířat sobě podobných. A usilovati o to, přivésti je do tohoto stavu, znamená ochuzovati je o všechny jeho tvůrčí schopnosti. Nezdár II. Internacionály vyplynul právě z tohoto dětinského nazírání a z naivní víry, že lze jediného vodítka, jediného hesla použiti pro všechny a že lidi lze navzájem vyměřovati. Oč mazanější jsou naproti tomu již bolševici, kteří dovedli »přizpůsobiti« svoje nauky a theorie podle prostředí i rasy, aby nastolili svoji revoluční vládu, roznítily v Číně, v Maroku i v Indii *národnostní vášně!*

Vlasti jsou nezbytny i prospěšny. Podlamují ideu rasy, a tříští tak a již v zárodku tlumí možné konflikty. Idea rasová je strašlivý jed. Fanatikové, jež rozněcuje horečkou, žijí v hallucinaci. Jest divokým snem, který, rozdmýcháváje nejžádostivější pudy — pýchy a panovačnosti — opíjí davy, tvoře z nich armády. Člověk, jemuž byl naočkován tento jed, má utkvělou ideu, že je ze zcela jiného těsta nežli vy, něco daleko vyššího, lepšího. Kdyby jim byl ponechán volný průchod, rozšířily by se po Evropě pangermanism i panslavism jako příboj, hrozící ji zaplaviti. A tu jsou to právě vlasti, jež slouží jako nádrže a hráze k usměrnění a rozdělení tohoto zaslepeného úsilí, řídí jeho cestu, ovládající je tak jako svědomí ovládá a brzdí pudy.

Vlasti jsou pak i prostředníky, kteří sblížují lidi a usnadňují jejich styky. Tím míním, že *lidstvo* je pojem příliš rozsáhlý, cosi neurčitého, nestačí, aby upoutalo našeho ducha, nechávajíc jej — znaveného a neukojeného — znovu upadatí do vlastního egoismu.

Nemá tudíž pro nás významu nějaké všelidství — lidstvo, změtěná to masa a věc příliš abstraktní — nýbrž vlastní, skutečnosti to existující. Lidé mne zajímají a dojmají svými osudy proto, že je mohu nazvat svými bližními a znám je i jejich strasti a slabosti, jejich touhy i krutosti. Kdežto lidstvo mně uniká — jest bezejmenné.

Ale — namítne snad čtenář — takovéto zbalkanisování Evropy je příčinou její slabosti. V době, kdy zahraniční trhy zavírají se nám jeden po druhém, je Evropa příliš rozlohou omezena, aby si mohla dovolit přepych malých států. Její nadvláda jí uniká a jak si ji udrží, bude-li rozkouskována, rozdělena sama proti sobě? Jsouc rozdrobena, jak má čelití jednotlým koncentracím nejzazšího Východu i Západu?

Opětne stmelení Evropy, roztříštěné na prach, neuskuteční se tak z nějakého mysticismu nebo dobré vůle tu a tam se jevící a nestálé, nýbrž z nutnosti. A právě hrozby přicházející ze Západu i z Východu donutí ji k vlastnímu zpevnění. Všechny federace vznikly vždy z potřeby společné obrany. Státy se seskupují nikoli ze zásady, ne z víry interesovaných, nýbrž proto, že jim hrozí společné nebezpečí a ježto splynutím více států zvyšuje se naděje na záchranu.

Švýcarsko ku př. nevzniklo semknutím se pod jediným vladařem nebo za nějakým zřejmým posláním, ani z příčin geografických. Švýcaři utvořili federaci, aby se bránili. A z této jednoty vznikl časem i princip duchovní, který je pak sjednotil tím pevněji. Rovněž tak Evropa je slabá a ohrožena, ale přizpůsobí se v obraně proti Spojeným státům, usilujícím o její ovládnutí i proti Rusku, jejíž politický systém působí zhroucení systému jejího. Vzpochopí se sama proti sobě, t. j. proti ideám rozvrátěným, které na ní hlodají a které ji zavádějí proti hlubokým jejím tradicím. Postaví se proti všem mocnostem, které úmyslně neb neúmyslně, z nenávisti, z opovržení, z lehkomyšlnosti nebo hlouposti pášou zradu na ní.

Malá Evropa, zcela osamocena v rozbouřeném světě, bude nezbytně musit pochopiti, že její vnitřní soupeřství nehodí se do dnešní doby. Že za jejími těsnými hranicemi pracují miliony lidí na svém průmyslovém i obchodním osamostatnění, usilující proti ní o vlastní nezávislost. Sama pak, ač matka civilizace, jako vrásčitá stařena bude pozorovati, kterak vyrůstají před ní nové, omlazené civilizace, které budou usilovati o její porobení.

Evropa — vasalem! Což ani takováto perspektiva nás nedovede elektrisovati? Ještě dnes každý, kdo je Evropan, měl by odložití všechno opovržení, svoji povznešenost, nepřátelství, ba i blahosklonnou pozornost vůči národům exotickým. Nedovedu si představití, že by země, jež dala světu Rembrandta, Shakespeara, Bacha, sv. Václava a mistra Jana Husa — měla být ponížena od pěstitelů dobytka neb zbohatlých obchodníků zlatem! Je jen třeba, by si Evropané sami odvykli malicherným zbabělostem.

Což přestali jsme být samci, kteří vedou a řídí, a ve své poddajné tísní toužíme už jen po tom, abychom byli svedeni a došli passivního uspokojení?

Snobism bolševický, snobism orientálský, snobism černošský — zdaž netrvaly už dosti dlouho se svým sklonem k bolestíntví a prázdnu emfází? Ani mne nenapadne, kořiti se mysticismu budhistickému, který mám, v čistší formě, v Evangeliu, ani nebudu padati v úžas nad ztřeštěnostmi primitivních národů. Neboť Aristoteles naučil mne užívati vlastního rozumu, byť byl sebeponížejší.

Jakožto vysoce privilegovaní dědicové, lidé Západu nemají pražádných pohnutek, proč by měli dezertovati ve vlastní při. Necht se tedy semknou, by mohli společně rokovati o svém postavení. Necht sestaví chladnokrevně inventář svého společného dědictví po otcích.

Evropská civilizace je výsledkem staleté spolupráce, i nelze nedbatí přínosu každého, byť sebe-menšího národa, nemá-li tím být znetvořena a zeslabena. Naše schopnost vynalézací je neztenčena. Naše kritické metody pak musejí — již podle vlastních zásad — uměti vždy přizpůsobiti se okolnostem nečekaným. Jediná vášeň po úsilí nás ještě oživuje, úsilí, které dobývá, zužitkovává, zvláště pak přetvořuje. Neboť naše největší možnost tkví snad v naší schopnosti k stálému obnovování se — ba, řekl

bych — znovurození. A i při značné obrazotvornosti a tvořivosti i odvaze přec neztrácejí se naše sny v ospalé extázi; jsou aktivní.

Je snad sněním, raditi Evropě, aby — má-li se znova zmoci a zakřiknouti svoje škůdce — uznala, že jí připadá nové poslání? Kdyby zdůrazňovala svoji jednotu docílenou přes toliké různé rozdíly, podala by světu příklad hodný následování. Proti nebezpečím zevnitř uzavřela by tak spojeneckou dohodu mezi svými syny. A takovouto dohodu navrhla by světu. Velké konflikty budoucích věků nechť odzbrojuje usmírováním nikoli malých států, oddělených od sebe několika horami, ale pevnin, oddělených od sebe oceány. Na paměť nepřátelství mezi Němci, Francouzi, Italy — konečně zažehnaného — nechť seskupí Žluté, Bělochy i Černochoy. Nechť stojí v čele národů světa, ježto jen ona je s to, dáti jim zásady rozumového řádu i program společné činnosti — slovem direktivy velení.

Naše mentalita je společným výtvořem Judeje a Řecka. Obě nás učí »individualitě«. Athény, malý státěček, kde se všichni znají od vidění, kde každá inteligence je měřítkem věcí. A Jeruzalém, který dává každému z nás, i sebestřednějšímu a prostšímu, cenu nepromlčitelnou. Zemřel kdosi na Kalvarii, »prolil krůpěje krve« nikoli pro lidstvo jako celek, ale pro toho a onoho, pak i pro toho, kdo se ještě nenarodil.

Každý označen svým jménem. Můj rozum — Athény — přiznává mu právo souditi, staví ho proti osudu. Můj duch — Jeruzalém — staví jej proti přírodě a přiznává mu věčnost. Civilisace řecká i křesťanská — Řím jen rozšířil a leckdy jen pomátl tyto podstatné pojmy, — civilisace evropská je civilisací osoby.

My, Evropané, vynalezli jsme důstojnost lidskou. A abychom ji zajistili, bili jsme se za svobodu, dělali jsme revoluce a vedli války. Osvoboditi tvora lidského nejen od tyranii politických, ale i od osudovosti sociálních — taková je inspirace hnutí demokratického, jež začíná na Západě již ve středověku. A osvoboditi jej od země a povznésti jej z nevědomosti vůči vesmíru — to jest pohnutkou, inspirující nešetné badatele v laboratořích. Osobní rozum, osobní víra, osobní smysl kritický, osobní umění — těmito znaky liší se Evropa, a každý, kdo z ní odvozuje svůj původ od světa ostatního.

Bohu ustupuje tvor: I když se mu klaní, nechce se rozplynouti v niveč. Jeho modlitba je úsilím znovu zavést styky, t. j. udržeti se nadále ve společném spojení. Vrátniti se do nehybného klínu Vesmíru, zničití svoji odlišnost, — toť pokušení asiatské. Na rozhraní těchto dvou světů povstává Prometheus. Hrdina Evropy nechce být bezejmenný, mlčelivý a stíněný. Se svým voláním i se svým vzdorem obrací se k moci, která pravděpodobně jej přemůže, avšak nikoli, aniž by napřed vyslechla jeho hlas. Jeho velikost je úměrna jeho odporu. Vidím v něm takto bořitele osudu, nesmířitelného nepřítele nečinnosti, nicoty. A ani ve svých niterních dramatech, ztracených v hlubinách, kde není ani svědků, ani odměn, není ochoten kapitulovati, bojuje a bude bojovati, aby trval stále, sám proti sobě, proti bolesti, která by hrozila učiniti jej otrokem. Kdežto buddhista hledí vyloučiti utrpení tím, že na ně hledí jako na věc cizí, on, Křesťan všech dob, přivtěluje si je, by se jím obohatil, používá ho k tomu, by se stal jiným a — překroče samu smrt, — by se stal konečně osobou, kterou jest.

Duch Ženevy vznikl z této tradice. Právě tak jako vztyčuje Červený kříž, jde zachraňovati raněného, zabloudilého v nepřátelské ambulanci, právě tak ochraňuje příslušníka menšiny, vystěhovalce, domorodce pod cizí vládou, horníka na dně dolu. K činu pudí jej starost, vášeň bytosti, jež trpí a jež nechce se dáti rozdrtniti, která snáší útisk, ale přes útisk a bezpráví pokládá za věc cti, zůstati duší volnou. Z této vysmívané bytosti, jež nepřijímá svoje zničení, učiní osobu stojící zpřímá a hledící přímo. Ba, zakročuje i a zasazuje se o jedince, poněvadž jedinec zasluhuje, by se všichni o něho zajímali. Rovněž proto, že jednoho dne každému z nás může se státi, že bude osamocen. A tak, zaručivši individuální nezávislost, hledí též zachrániti individuum od osamocení. Snaží se navázati dialogy mezi ním a světem. Každý zasluhuje si individuality, být svým »já«, — ale proto, by se mohl spojití s ostatními, aniž by tím své osobitosti pozbyl.

* * *

Nic nezdá se tak nemoderním jako anarchický individualism XIX. století, jako špatně chápaný egoism Nietzsche-ův, jako metafysický idealism, který popírá svět v můj prospěch. Jsme vázání na nesčetné neznámé, pocítujeme odezvu úkazů a dějů neznámých a vzdálených. To vše se šíří kolem a vzájemně proplétá. Náš život, — toť neustálý vpád, neb aspoň stálý náraz.

Vnější svět, cizina, nepřítel vrhají se na nás a nutí nás s nimi počítati. Za cenu velkých ponížení a silného uražení naší sebelásky, naší delikátnosti, ba i samotné hrdosti. Ale v této vřavě nalézáme zase smysl pro různosti, smysl pro věci, a někdy i chápání transcendentálna.

Ať se bráníme, ať chápeme se všech sil jako stát, který mobilisuje všechny svoje zálohy, ať pod tíhou hrozby nebo i ran čerpáme ze sebe síly, jichž jsme si dosud ani nebyli vědomi, budiž, tak náš protivník nás sjednocuje. Jiný nás tísní, ale tím podněcuje nás k životu. Necht' si bratr či nepřítel, — dává nám vědomí naší síly a pudí nás k rozhodnutí. Veškeren pokrok a každá vymoženost jsou výsledkem srovnávání, často i napravené porážky. Vítězství naše počítají se dle utržených jizev.

Milovati — zdaž není to střídavé vyhledávání vlasti a touha po cizině? Žádáme od lásky brzy potvrzení toho, čím jsme, brzy možnost přeměny. Od cizince — a každá žena je cizinkou — očekáváme buď radost z objevu, buď záruku podobnosti. Proto nikdy neomrzí nás láska a cestování, ježto nám skýtají nevyčerpatelné zábavy protichůdné. Nemýlím se snad, cítím-li u svých vrstevníků v jejich zálibě po změně místa, v jejich zálibě pro cizí literaturu, v jejich potřebě po zúrodnění vlastní inteligence sympatií — touhu, seznati po sobě, někdy i současně, různosti, které nás odlišují, i analogie, které nás sblíží.

Pro mnohé je tento rytmus kontrastů podnětem, řídícím jich existenci. Vzniká ze srovnávání, z odlišného sousedství, z konfliktů, zúmyslně nevyřešených. Viděli jsme příliš mnoho, abychom nebyli přesvědčeni, že vše jest protichůdné. Byli jsme raněni příliš hluboce, abychom nestavěli proti osudu výsměch hraničící na cynismus, který však nezakrývá vždy naši potřebu víry. Přijímání rozporů a touha, usmířiti je, hromadění citů pro i proti, aniž by však vylučovalo přednost, — jaká to opojná směs zoufalství a víry!

Nikdo zajisté nemůže už žádati všechny prvky kultury jen od své vlasti. Bylo to vůbec kdy možno? Mezi všemi národy jest Francie zemí, která ještě nejvíce mohla by si stačiti sama. A přec, — čím je dlužna Španělsku, čím Itálii, co převzala později od Anglie a Německa, a ještě později od Rusů.

Dnešní kultura jest kosmopolitická. Myšlenky a díla stále četnější šíří se čím dál tím rychleji, překročující hranice. Toto urychlené prolínání zvyšuje počet kontrastů. Výkon národností stává se intenzivnějším. Byl by si před sto nebo dvěma sty roky pomyslil, že do Francie proniknou slavní básníci z Norvěžska nebo z Čech? Odtud vyplývá nutnost, čísti v několika jazycích, pořizovati překlady, zkoumati a znáti cizí, cestovati do ciziny.

Avšak tato, čím dále bohatší kultura nesmí být kulturou smíšenou. Tím méním, že každý, než se věnuje dílům cizím, musí být pevně zakotven ve své vlastní rase, svých tradicích, své osobnosti. Dobrá kultura kosmopolitická může se opírat jen o dobrou kulturu národní. Neboť jedině tato dovoluje vám reagovati a posuzovati, tudíž asimilovati. Zabraňuje vám být hloupě přístupem jakémukoli vlivu a věřiti šmahem v geniálnost všeho, co je cizí neb bizarní. Šetření různých kultur a snášení jich v směs rovným dílem dalo by jako výsledek strašlivou míchaninu.

Ale největším nebezpečím neutralisované a uniformní kultury by bylo, že by působila rušivě na tvoření uměleckých děl. Takový Don Quichotte je především španělský. A není nic italtějšího nad Danteho, nic angličtějšího nad Shelleye. Spisovatel, umělec neb filosof, i když se dodělají světovosti, jsou přes to výhonky vzešlymi z určité půdy, z určitého kmene. Čím výraznější pak je tato půda, tento kmen, tím lidštějším bude dílo, které jest jich výrazem. Neboť nejvíce dojíká nás to, co jest pravdivé a věrné, co vyjadřuje ráz určité doby a určitého místa. Genius dodává explosivní mluvy nesčetným generacím, jež byly dlouho pohřženy v mlčení, ale může jí obohatiti veškerenstvo jen pod tou podmínkou, že jest jejich úzkostlivým dědicem, jejich synem nejvěrnějším.

Nejde tedy již o to, přizpůsobiti našemu vkusu to, čeho se nám dostává z ciziny. Cizí díla žádáme si nedotčena, neohlodána. Proto také, po prvním okamžiku překvapení, máme-li je strávit, musíme si zrekonstruovati kolem nich jejich ovzduší, postavit je do jejich prostředí. Ač po nich toužíme, chráníme je proti vlastní naší touze a udržujeme je odchýlnými od nás samých. Kultura není pouhé hromadění knih, zabývá se též úvahami historickými a zeměpisnými, otázkami politickými a psychologickými. Ani zde nesmíme nikdy ztráceti se zřetele skutečnost a vyhýbati se abstraktnímu zjednodušování. Za každým dílem jest člověk, mravy, zákony, přízvuk, krajina, barva nebes. Jde tu vůbec ještě o kulturu? Či spíše jen o styky, o kolektivní součinnost? Uvědomujice si stále jasněji odlišnost, podřizujeme vlastní svou osobnost.

Moderní humanism je kosmopolitický; rozšiřuje okruh našich styků, vrhá nás zpět do našeho vlastního okruhu.

* * *

Na začátku tohoto pojednání mluvil jsem o humanismu jako o něčem novém. Dlouho moralisté i filosofové Západu pojednávali, pro pohodlí jejich výkladu, o Člověku všeobecně, píšíce jej důsledně s typickým velkým Č. Činili tak též ze slušnosti: šlo o to, neukazovati jeho rozpory, nedůslednosti a nedostatky. Rovněž tak k vůli pořádku: v ustáleném obraze, naznačeném jen hlavními rysy, byly zakryty individuální nepravidelnosti. Byly to jako řecké sochy s krásnými, bezvýraznými tvářemi, s těly bezvadné formy a zbavené jakýchkoli stigmat vášně nebo nemoci. Hrdinové na způsob reků Plutarchových, navzájem zaměnitelných, seřazení v dlouhou galerii zasvěcenou ideálu a ctnosti.

To však nikoli proto, že by byli psychologové francouzští oddávali se nějakému uspokojenému moralismu. Právě naopak, jejich pessimism je činí nesmrtelnými. Ale vždy dbají o to, aby uvedli svoje vidiny v jakousi celkovou linii, která je generalisuje a činí je tak přijatelnějšími. Člověk De la Rochefaucauld-ův, toť zosobněný egoism, ale tomuto sobectví děkuje za jednotu, která jej povznáší, a jeho neřest sama, právě tím, že se neskrývá, dodává mu velikosti. La Bruyère zhušťuje svá pozorování v psychologických theorematech: je šťasten, podařilo-li se mu zařaditi jeho modely a opatřiti je etiketami. Je nutno, aspoň na papíře, zdisciplinovati nevázanost srdce a ducha, právě tak jako je třeba kázně pro stát. Třeba vybíratí a resumovati: velkolepé zásady esthetiky — leč není želeť obětí, jichž si vyžadují?

Následkem toho takovýto intelektualisovaný, často až na vrchol dokonalosti přivedený obraz člověka již ani nepřekvapuje. Je tu, a možno jej měřiti. Jenže známe z něho jen to, co jest měřitelné, a dovedeme si jej vysvětliti jen se vztahem k danému měřítku. Vymyká-li se předběžným definicím, jest to šílenec neb barbar, a je pro nás ztracen. A tak to, co nám dovolilo chápati člověka, zabraňuje nám jíti dále a poznati — lidi. Ať jde o komedii nebo o tragedii, ukládají svým osobám jakési přikrčení, kupíce je v arabesku, ostatně krásnou a významnou.

Avšak to jest představení až druhého stupně, abstrakce, která vylučuje záhady osobní. Nepočítá se s různými obměnami v povolání, zdraví, v bohatství a v národnosti. Není příkladů jedinečných: člověk je společným místem všech lidí a každý musí v něm poznati sám sebe. A takto rýsoval humanism staré školy podoby nesmrtelné, k potěše ducha a ke cti rozumu, ale nám již nestačí.

Naše doba spěje k vypracování humanismu, který by nespočíval na zredukování na jednotu, nýbrž naopak, který vyhledává a vybírá varianty, který není již abstraktní, nýbrž konkrétní, který si nelíbí ve resumování, nýbrž ve vypočítávání. Nechceme nechat přijíti na zmar ničeho z ohromujícího často pokladu našich pozorování a našich znalostí. Pochopiti — to neznamená již zformulovati jakýsi neúprosný zákon, nýbrž konstatovati mnohotvárnost. Právě tak jako psychologové upustili od škatulkování a zařazování schopností, a mimo studia jasného vědomí věnovali pozornost i úkazům podvědomí, pozorování normálního člověka dospělého doplnili i pozorováním dítěte, šilence, dívocha, tak i my počítáme se všemi stupni psychologické reality, chceme ji sledovati v její pohyblivosti a mno-

hotvárnosti, shrnouti a obsáhnouti všechny její odstíny, aniž bychom některé z nich škodili — a to vše spíše jakýmsi viděním než pojetím. — Čeho nám třeba, jest filosofie rozmanitosti.

Takovýto humanism je třeba stále přiváděti ke konkrétnostem, z nichž žije. Ježto pak naše inteligence má nepřekonatelný sklon k abstrahování, třeba, bychom udrželi její citlivost — citlivost atmosférickou — ke všem odstínům pravdy, nejen k tomu, co je odchylné, ale k tomu, co se mění. Tedy jakýsi humanism rozmanitostí, ale i pohybu, humanism, který se brání tomu, ustrnouti na formulích, na typech, nýbrž humanism stále pohyblivý a přístupný všem revisím. Neboť jest i kosmopolitism konfekční, vytvořený ze vzorků pro katalog, jehož falešná elegance a povrchnost jsou směšny. A kosmopolitism paláců a bleskových rychlíků evropských, který ostatně dohrál již v románových feuilletonech, a který ovšem vylučuje přesnou informovanost a snahu po duševním obohacení.

Tato ustavičná změna lidství, na níž musíme být pozorní, je povahy historické i geografické, jež spolu úzce souvisejí. Tím míním, že ke každé »události« časově připojuje se i »událost« v prostoru. Mocnou překážkou, bránící tomu, aby všichni lidé byli zcela stejní, jest to, že ač jsou třeba vrstevníci, neprožívají tutéž fázi svého vývoje národního. Tak ku př. balkánské války z r. 1912 odpovídají pro Řecko a Bulharsko asi XVI. století Francie nebo XVII. století Anglie. Československo, samostatné teprve deset let, není v témže letopočtu jako Španělsko, Holandsko nebo Švédsko, které prožily svoje bouře, pocítují dnes ochlazení svých vášní. Národové nejsou synchronní; a čím více na západ, tím větší jsou odstupy v historii. Různost zeměpisné šířky, která má vliv na osvětlení, podnebí a kulturu, zvolňuje nebo zrychluje zralost duší, dává novou tvářnost ideám: tyto děkují za kilometrickou vzdálenost, za silnější bouřlivost nebo naopak neškodnost, které nemají v zemi, v níž se zrodily. Nicméně, ježto nikdo není přikován k půdě, lidé stýkající se spolu, zmírňují tak morální odchylky, přivoděně vzdáleností.

Nemíním tím nikterak hlásati nějaké stanovisko pozorovatelské. Odvolávám se na odlišný cit diletantismu: na zvědavost, ale zvědavost útočnou. Duch vrhá se proti tomu, co se mu nepodobá, protože citlivě reaguje na to, čeho se mu nedostává, poněvadž, je-li upřímný sám k sobě, soudí, že jeho nejhorší bída pochází z jisté prázdnoty, z nepřítomnosti. Trpí tím, že se cítí věčně schopným činů. Proto se neomezuje jen na to, že činí objevy: svoji zábavu proměňuje v poznání. Rozuměti stává se jeho oblíbeným cvičením. A tato zvědavost, která nic neruší, budí v člověku smysl pro rozlišování. Možnosti, které se mu objevují, jakmile přestal si tvořiti předběžné schema pro věci, konstatuje je u sebe sama, a že pravda vnitřní může být právě tak různotvárná jako pravda z venčí. Připouští rozpory, které mu otvírají oči.

Ale exaltovati rozpory mezi lidmi, to znamená — namítne snad někdo — udržovati věčně konflikty mezi nimi; aby byl zachován mír mezi nimi, třeba dovolávati se naopak jejich rovnosti, na způsob klasiků. Na to mohu namítnouti, že ku př. nepřátelství v rodině, války občanské jsou nejprudší a nejnenávistnější. Kdokoli je mně příliš podoben, zaujme moje místo a zastává moji roli. Ze dvou bratří dvojčat jeden je zbytečný, protože je opakováním druhého. Jste spokojen, že vám jiný jest podoben: lichotí vám však, že se podobáte někomu? Ostatně není pravda, že rozdíly budí zášť. Mnoho a mnoho sympatií vzniklo z odlišnosti, která působí jako výzva, jako otázka, žádající si odpověď. Ten, kdo myslí jinak nežli já, ospravedlňuje mne, ponechávaje mně zodpovědnost, kterou sám nechce na se vzíti.

Pro ducha opravdu živého není nic cizího: to, co se mu zdálo s počátku neznámým a snad i nepřátelským, najde, jen když se prohloubí v sobě samotném.

Zvědavost sbližuje duše. Miluji druhého, který se mně pranic nepodobá, proto, že mne takto jaksi doplňuje. A přeji si, aby i on mne miloval proto, že jsem zcela jiný než on, aby miloval na mně to, co je na mně odlišného. Ustavičnými výměnami, vzniklými z neustálých rozporů, přinucujeme lidi k novým a novým stykům, při nichž jeden nalézá druhého, aniž by sám ztrácel svoje »já«.

Zásluhou tohoto okruhu vzájemnosti, inteligence, unikajíc jeho partikularismu, obsáhne veškeren

svět. Dobude ho všeobecněním antagonismů, láskou ke všem odlišnostem a uvedením jich v pohyb. Lásku intelektuální jest citlivá vůči řádu, ovládajícímu všechny bytosti i věci třeba protichůdně, jež se snaží vždy znova a znova poznávati.

Tak z bratrství, zjištěným i chtěným, mezi lidmi vzejde duchovní princip, jehož jménem »sblížení národů evropských« přestane být prázdňým slovem.

* * *

Ale humanism takto rozšířený, integrující všechny různosti, aby neztratil ničeho z tolika různorodostí a protichůdností, je snad nad naši chápací schopnost? A jestliže naši předchůdci, vedeni opatrností a hospodárností, vylučovali osobitost a redukovali tak člověka na všeobecný průměr, zdaž nečinili tak proto, by jej chápali podle našich sil?

Budíž. Nový humanism, jež jsem se pokusil zde načrtnouti, vyžaduje úsilí snad hrdinského. Není to již kultura, trávící v klidu, kultura knižní, taková, jak nám ji navrhovali dobří učitelé, aby zajistili naše pohodlí a zaručili naše jistoty. O tom není pochybností. Ale humanism renaissance rovněž byl obrovským a vřelým úsilím o to, vyrovnati inteligenci rozměrům objevu.

I on byl hledáním, vypočítáváním a snahou po synthese. I on pokusil se o to, mysleti nezvyklým rythemem a novou rychlostí. Naše bouřlivá doba navrhuje nám nesnadný pokus, risiko, jehož nevyvážitelnou výhodou jest to, že nás udržuje právě svými nesnáze ve styku se všemi drsnostmi lidské reality.

V mnoha případech rozdělujeme si úkol. Ježto skutečnost stala se tak složitou, dělí se o ni specialisté. Mnohostí předmětu odpovídá zmnohonásobení subjektu. Naše doba je dobou spolupráce hledačů, jdoucích po různých stopách a snažících se svěsti je dohromady. Vyšedše z bodů vzdálených, oslovují se, povzbuzují se na dálku, a doufají, že dojdou společného cíle.

Takovéto uspořádání výzkumné řady nevyžaduje nikterak potlačení individua, — právě naopak! Používá velmi rádo vlastní osobitosti každého z jednotlivců, snažíc se jí zachovati. Utvořena z jednotlivců zcela různých a často naprosto od sebe odlišných, řada badatelů žije právě z nerovností a rozdělení úloh. A potřebuje vůdce, vůdce vynikajících zkušeností a vyšší inteligence — vůdce, to jest jedince, individuality vyhraněné do nejvyšší míry.

Vedle podružných pracovníků, pilně se věnujících své práci, jest tudíž třeba i vůdců a vynálezců. I básník, hrdina, světec, tito vůdcové bez vojska, jsou dnes jaksi vpleteni do spleti celku, jsouce ovšem v podrživosti jiného druhu, leč přec podrženi. Ba i ten, kdo se domnívá, že je zcela samotný a snad zcela bez užítku, má aspoň jednu duši, která jej poslouchá, čekajíc od něho radost a sílu. I on žije pro někoho, s kým se snad vůbec ani nikdy nesetká.

Svět je sdružení osobností protichůdných, ale solidárních. Uvědomiti si tento celek vyžaduje úsilí stále většího. Ale osud naší civilizace závisí od jeho schopnosti, slučovati nové hodnoty, sobě nepodobné a různorodé a přitom zachovati osobnost. Třeba duchu většího rozpětí.

VNITŘNÍ A ZAHRANIČNÍ POLITIKA.

A. VNITŘNÍ.

Národní shromáždění odešlo na prázdniny, aniž dojednalo úkoly, které chtělo vyřídit ještě před politickými prázdninami. Příčin tu bylo více. V prvé řadě je to obtížnost vlastní projednávané materie, svízelnost otázek hospodářských, které mají kořeny v půdě domácí, ale i zahraniční, jak ukazuje řada hospodářských konferencí, které se snaží rozřešiti spleť hospodářských otázek, zejména pak otázek, které vyplývají ze zemědělské krise. K tomu se připojilo vnitřní napětí v koalici. Když šlo o finanční úhradu